
SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI İÇİN OSMANLICA İHTİYACI

Bülent ARI¹

Öz

Osmanlıca öğrenme hususunda son yıllarda halk arasında büyük bir teveccüh var. Ancak bu iştiyak, bilhassa sosyal bilimciler için romantik bir heves olarak kalmamalıdır; Osmanlıca öğrenmek adeta elzemdir. Orijinal konu ve kaynaklara istinaden yayın yapma ihtiyacı giderek kendini daha fazla hissettirmektedir. Mevcut yayınların taklit ve aktarılmasıyla yapılan neşriyat, artık atıf almamakta ve uluslararası camiada dikkat çekmemektedir. Sosyal bilimler müfredatı, ekseriyetle batı kaynaklarının takibi üzerinden yürümekteydi. Batıda atıf yapılan Türk üniversiteleri mensubu büyük üstatların ise kendi kaynaklarımızı modern ilmi usullerle tahlil edenler arasında olduğu görülecektir. Bu sebeple, bütün sosyal bilim alanlarındaki çalışmalar kendi tarihi kaynaklarımıza inerek asıl alan bilgisiyle yoğunmalıdır. Makale, bu hususta tarih ve edebiyatçılar dışındakilerin nasıl bir yol takip etmeleri ve hangi eserlere müracaat etmeleri gerektiği üzerinde duruyor. Osmanlıca'nın ne kadarının ve kimlerden öğrenilmesi hakkındaki metotlar, makalenin alt başlıkları arasında. Bu hususta iktisat, hukuk, diplomasi, siyaset bilimi, felsefe, ilahiyat, sosyoloji sahasında çalışanların, Osmanlıca sayesinde neler kazanabilecekleri, örnekleriyle vurgulanmaktadır. Bu husustaki en temel ihtiyaç terminoloji bilgisidir. Aksi takdirde bu alanlardaki yayınlar, tarihçiler tarafından amatör merak saikiyle yapılmakta ve tabiatıyla eksiklikler barındırmaktadır. Sonuçta yeterince atıf almayan ve metodolojik tahlillere dayanmayan yayınlar olarak bir kenarda kalmaktadır. Makalenin bütünü, esas itibariyle sosyal bilimlerde inter-disipliner araştırmalara daha geniş bir pencere açma sadedindedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlıca, Osmanlı Türkçesi, Lugat, Transkripsiyon.

¹ Prof. Dr., YÖK Denetleme Kurulu Üyesi, bulentari@gmail.com, ORCID No: 0000-0001-6122-0849.

Makale gönderilme tarihi: 8 Ekim 2019. Makale kabul tarihi: 27 Kasım 2019.

Makale türü: Araştırma Makalesi

THE NECESSITY OF LEARNING SCRIPTS FOR SOCIAL SCIENCE RESEARCHERS

Bülent ARI

Abstract

In recent years, there is a great enthusiasm among the people to learn Ottoman scripts. However, this should not remain as a romantic willingness. This is crucial especially for social scientists. The necessity for publications relying on the original subjects and sources is increasingly felt. Publications which are based on imitations of existing publications do not take adequate scientific citations, and do not take attention at the international academic platforms. Most of the curriculums of social sciences are carried out through Western sources. It can be easily noticed that the major most cited masters among the members of Turkish universities are the ones who analyse our own sources with modern scientific methods. For this reason, all social science studies should be based on our historical sources and then should be interpreted with its knowledge on their own individual areas. This article is focused on how and what kind of bibliographic sources and methodology the researchers other than historians should follow. How and to what extent Ottoman scripts and terminology should be learned are among the sub-topics of the article. This article also emphasizes (with samples) what can researchers of economics, law, diplomacy, political science, philosophy, theology (Islamic studies), sociology learn, thanks to their knowledge of Ottoman. In this regard, knowledge of terminology is vital. Otherwise the publications in these fields are realized by the historians under amateur distincts, and naturally contain many academic deficiencies. As a result, this kind of publications which do not rely on scientific analysis and are not cited, remain aside. The article as a whole intended to open a wider window for the future inter-disciplinary researches on the social sciences.

Keywords: Osmanlıca, Ottoman Turkish, Dictionary, Transcription.

Osmanlıca Ölmeli

Arap harfli Türkçe'nin gerçekten zorluğu hasebiyle Latin harflerine geçme fikriyatı Tanzimat devrine kadar gider. Osmanlı ricali ve okur-yazar takımının Fransızca'ya hakimiyeti hasebiyle bu tür fikirleri zaman zaman dile getirdikleri olmuştur. Buna okuma-yazma oranını artırmayı, bu suretle halkı tenvir etmeyi gerekçe gösteriyorlardı. Çünkü Osmanlıca'yı sadece okuyabilenler büyük bir grup oluşturuyordu. Hem okuyup hem de yazabilmek ayrı bir maharet ve bilgi birikimi gerektiriyordu. Hakikaten Osmanlıca'ya hâkimiyet zor olmakla beraber, yüksek bir kültürü taşıma kapasitesine sahipti. Aradan geçen 90 yılda edebiyat, sanat, kültür, hukuk ve felsefedeki durumumuz bu tespiti haklı çıkarmaktadır. Nüansları vurgulamak için detaylı terminoloji bilgisine ihtiyaç duyulduğundan, bilhassa bilim, teknik, ilahiyat, sosyoloji ve felsefe alanlarında Türkçe'nin yetmediği iddia edilegelmektedir. Osmanlıca kelimelerin zamanla lisanımızdan çıkarıldıkça yerini Fransızca ve İngilizce terimlerin alması bu tezi doğrular görünmektedir.

1928 yılında harf inkılabı yapıldıktan sonra Latin harflerine tamamen geçildiği düşünülmektedir. Türkiye'de bütün mekteplerdeki Latin harfli tedrisat yaklaşık 30 sene sonra Osmanlıca bilen-okuyan çok az kişi kalmıştır. Ancak bunun bir istisnası vardır: Türkiye dışındaki Türkler. İran'da artan nüfusa paralel olarak Türkler de 30 milyona yaklaşmıştır. Okullarında Farsça talimine rağmen, evlerinde Türkçe konuşanlar bunu Osmanlıca olarak yazıya geçiriyorlar. Irak ve Suriye'deki Türklerin de durumu aynıdır. Özetle, yakın çevremizde 40 milyona yakın bir nüfus Osmanlıca'yı kullanmaya devam ediyor.

Osmanlıca Diye Bir Dil Var Mıdır?

Osmanlıca'nın farklı bir dil olduğunu zannedenler olduğu gibi, isimlendirilmesi üzerinde de tam bir mutabakata varılamamıştır. Halk ve tarihçi-edebiyatçılar şu isimlerin hepsini kullanmaya devam etmektedir: Eski Yazı, Eskimez Yazı, Eski Türkçe, Arap Harfli Türkçe, Osmanlı Türkçesi. Bu tabirlerin hepsi iki kelimeden oluşmaktadır. Fakat hiçbirinin de mevzuu tam olarak ifade etmediğini söyleyebiliriz. *Eski Yazı*, halk arasında harf inkılabından önceki durumu ifade etmek üzere kullanılır. Meseleyi zımnen anlatmaya matuftur. *Eskimez Yazı* ise harf inkılabına karşı sivil bir direnişi sembolize eder. "Evet, Eski Yazı deniliyor ama aslında bu yazının hükmü ve kıymeti hiçbir zaman geçmeyecektir" denilmek istenir. *Eski Türkçe* ibaresi de nâkıstır. Çünkü ifade edilen lisan olan Türkçe ise, lisanında bir değişiklik yoktur. Sadece onun yazıya geçirilme tarzı değişmiştir; lisanında bir farklılık

yoktur. *Arap Harfli Türkçe* ise üç kelimeden oluştuğu için bir terim olmaktan çıkıp meseleyi anlatmaya çalışan bir çaba halini almaktadır.

Osmanlı Türkçesi tabiri de yanlış anlamalara sebep olabilir, çünkü Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Türkçesi arasında bir ayırmadan bahsedemeyiz. Aralarında zaman içinde bazı farklılıklar olmakla birlikte, lisan aynı lisanıdır. *Osmanlıca*, tek kelimeden oluşan ve Arap harfleriyle yazılan Türkçeyi ifade etmek için kullanılabilir kolay ve basit bir terimdir. Zaten tarihçi ve edebiyatçılar ile meraklıları arasında en fazla rağbet gören tabir budur.

Osmanlıcanın Arapça ve Farsçadan oluşan sun'i bir dil olduğunu müdafaa edenlere gelince: Bir lisanın omurgasını *syntax*, yani sözdizimi belirler. Osmanlıca'da sözdizimi başından beri Türkçe'dir. Cümle içinde ne kadar fazla yabancı kelime olursa olsun, *syntax* değişmedikten sonra bir lisan kolay kolay ölmez. Mamafih, konuya aşına olmayanları yanıltan, bilhassa XIX. asırdaki kâtiplerin, bilhassa resmi metinleri süsleme adına, işi çığırından çıkarmış olmalarıdır. Ulema ve kâtipler kendilerini toplumdan iyice soyutlayarak zamanla (bu da en az 200 yıl sürmüştür) resmi evrakı kimsenin anlayamayacağı bir hale sokmuşlardır. Vakanüvisler ve kronik yazarları cephesinde de durum aynıdır². Hâlbuki aynı grubun XV. ve XVI. asırdaki temsilcileri, bugün bile kolaylıkla anlaşılabilir bir dil ile yazıyorlardı³. Hatta XIV. asrın vesikalaları çok daha rahat okunur bir haldedir. Resmi tarihler yerine çağdaş menakıbnameler okunduğu zaman aradaki fark hemen dikkat çekecektir. Hülâsa, son asırdaki yüksek medeniyet ve kâtiplerin aşırı Arapça ve Farsça terkiplerine bakarak Osmanlıca'dan korkmaya gerek yoktur. Aynı durum batı dilleri için de söz konusudur. İngilizce ve Fransızca'dan Latince'yi çıkardığımız zaman geriye pek bir şey kalmaz. Onların kendi dilleri için yapmadıklarına bizim teşebbüs etmemiz, zaman içinde nesiller arasında kültür kopukluklarını artırmıştır⁴.

Osmanlıca Öğrenilebilir mi? - Ne Kadar Zamanda Öğrenilir?

Sadece Latin harfleriyle eğitim görenler için başlarda bazı zorluklar olmakla birlikte öğrenilmesi imkânsız değildir. Kuran kursuna gitmemiş olanlar için öncelikle Arap harflerinin ezberlenmesi gerekir. İmam Hatiplerde okuyanlar

² Kronikler açısından İdris-i Bitlisi'nin Farsça *Heşt Behişt* adlı tarihini tercüme eden Hoca Sadeddin Efendi'nin Tacü't-Tevarih adlı eserindeki lisan bu bakımdan dikkat çekici derecede ağdalıdır. Bkz. Hoca Sadeddin Efendi (1289). Aynı eserin Latin harfli baskısı 1992 yılında yayımlanmıştır.

³ Bir örnek olmak üzere bkz. İnalçık ve Oğuz (1989). Bu hususta genel bilgi için ayrıca bkz. Levend (1956).

⁴ Arapça kelimelerin Osmanlıca'da farklı kullanımı örnekleri için bk. Demir (2016: 187: 194).

için bu durum daha kolaydır. Sonra harflerin başta, ortada ve sonda yazılışlarının bilinmesi ve zihne yerleştirilmesi gerekir. Kelimeleri okumaya başlamak için Türkçe, Arapça ve Farsça dillerine ait olanları birbirinden ayırmak gerekir. Türkçe olanların vokallerle, Arapça olanların masdarlar, yani köklerle okunduğunu bilmek gerekir. Farsça kökenli kelimelerde ise izafetler (tamlamalar) öğrenilmelidir. Aksi takdirde bir arkadaşımızın hatırasında anlattığı gibi “evvel-be-evvel”i, “ol bavul” okumak gibi durumlarla karşılaşılabilir⁵.

Roman okuyacak derecede Osmanlıca bilgisi için ilk safhayı sürekli alıştırmalarla pekiştirmelidir. Bunun yanı sıra ince harfler, kalın harfler, Şemsi ve Kameri harfler, terkipler için vazgeçilmez temel bilgilerdir. Genellikle haftada 3 saatten az olmamak üzere 2 sömestr süren bu devrede, kalıplar, terimler, terkipler ve imlâ hafızada iyice yerleşir. Daha ziyade matbu metinler üzerinden öğretilen bu safhayı çok iyi zihne yerleştirmek gerekir. Sürekli alıştırmalar ve Arapça, Farsça ve Türkçe imla bilgisi işin can damarını oluşturur⁶. Bu ilk safha eksik ve yanlış bilgilerle geçiştirilirse, ileri safhalarda bilhassa eski vesikalar okunurken ölümcül hatalar art arda gelir.

Paleografya adı verilen 2. sene eğitiminde çeşitli el yazılarından örnekler sergilenir. Bunlar genellikle çok bilinen kalıplardan başlayarak Osmanlıca'nın bütün vesikalarından örneklerle yüklüdür. Senenin sonunda, *siyâkat*⁷ dâhil her türlü vesikayı okuyacak seviyeye getirme üzerine kuruludur. Bu ikinci safhada Rık'a, Celî Divâni, Divâni Şikest, Ta'lik, Siyâkat gibi türlerin incelikleri öğretilir. Bu suretle talebe, kâtibin, hattında kolaylık olsun diye harfleri nasıl dans ettirdiğine vâkıf olur. Birleşmeyen harflerin nasıl birleştirildiğini, harflerin dışlarının nasıl yok edildiğini, noktaların sürekli yanlış dışların üzerine serpiştirildiğini ve kelime sonlarının nasıl anlaşılmasa sanatsal kuyruklara dönüştüğünü hayretle müşahede eder.

Bütün bu eğitim sürecinden sonra eline aldığı vesikanın hattından, onun hangi birimden çıktığı hemen anlaşılır:

- Ta'lik hattın ilmiye sınıfından geldiğini, muhtemelen bir kadının merkeze bildirdiği bir hususun kayda geçtiğini hemen anlar. Burada,

⁵ Bu tür okuma hatalarına daha fazla örnek için bkz. Eliaçık (2016: 235-240).

⁶ Osmanlıca dersleri için çok sayıda kitap yayımlanmıştır. Bkz. Ergin, 1997; Kurt, 2000; Sakin, 2015.

⁷ Tahrir ve Muhasebe Defterleri başta olmak üzere Maliye kayıtlarında kullanılan, harflerdeki noktaların olmadığı, rakamların da Arapçalarının sembollerle yazıldığı, başkalarının okuyup anlamamaları için geliştirilmiş yazı tipi.

kalıplardan çok bir meselenin kendine has ifadelerle kaleme alındığını hisseder.

- Okunan metin Şer'îye Sicili ise İslam fihhına dair bilgiler gerekir. Çünkü olayda geçen bütün hususlar İslam hukukunun şartlarına göre şekillenmekte ve ona göre mahkeme ilamı çıkarılmaktadır.
- Celfî Divânî hattın vesikanın Divan'dan çıkmış aslı olduğunu ve üzerindeki tuğra sahibinden, tarihini okuyamasa bile dönemini yaklaşık olarak çıkartabileceğini kestirir.
- Divânî şikest hattın, Bâb-i Ali'de muhafaza edilen defterlerdeki suretlerden alındığını ve metinde bazı kesintilerin, asıl nüsha olmamasından kaynaklandığını bilir.
- Noktaları olmayan ve bolca sembollerden oluşan yazının siyakat olduğunu, maliye, muhasebe kalemlerine ait olduğunu hemencecik anlar.

Bunların yanı sıra, bazı metinlerde serpiştirilen ayet ve hadisler için İslami ilimlerden haberdar olmak gerekir⁸. Hatta çoğu zaman nazım bilgisine ihtiyaç duyulur ki, edebiyat ve aruz, Osmanlı entelektüel dünyasının başlıca vasıflarındandır. XVII. asır öncesine ait vesikalarda arkaik Türkçe kelimelerin bolca bulunduğunu da hatırlatalım. Şehirde yetişenler bu kelimeleri tek tek öğrenmek durumundadır. Köyde büyüyenler bu hususta daha şanslıdır. Çünkü Anadolu'da, Orta Asya'dan alıp getirdiğimiz çoğu kelime hâlâ aynen ve aynı manada kullanılmaktadır. Bunların izlerine bin sene önceki metinlerde ulaşabiliyoruz⁹.

Bu çerçevede, iyi bir lügat koleksiyonuna ihtiyaç vardır. Redhouse'un "A Turkish English -Lexicon" (1890 Lübnan baskısı-Türkçesi hala yoktur), Hans Wehr'in Arapça, Steingass'ın Farsça lügatleri (tabii bunlar da İngilizcedir) elimizin altında kılavuz olarak bulunmalıdır. TDK'nun bastığı Lehçetü'l-Lugat, Burhan-ı Katı' (Mütercim Asım Efendi, 2009), Yazmalar Başkanlığının bastığı Van Kulu Lugatı¹⁰ (Vankulu Mehmed Efendi, 2014) ise yine yardımcı sözlükler arasındadır. Bunlarla beraber Muslihiddin Mustafa bin Şemseddin Karahisârî'nin kaleme aldığı Ahteri-i Kebir, Şemseddin Sami'nin Kamûs-ı Türkî'si (bu eser 2015 yılında Türk Dil Kurumu tarafından aynı zamanda Latinize edilmiş haliyle basılmıştır). Son

⁸ Osmanlı medreselerinde okutulan fıkıh, kelam, hadis, tefsir ile adab, sarf nahiv gibi temel dersler ve bunların müfredat kitapları için bkz. Uçar (2016: 635-642).

⁹ Bunun için kullanılacak ilk lügat: Dilçin (2013)'dir. İleri safhalarda kullanılması gereken eser ise 8 ciltlik *Tarama Sözlüğü*'dür (TDK, 2009).

¹⁰ Mütferrika Matbaasının ilk kitabı olan ve 1727'de basılan, tarihi ve sahafiye kıymeti çok yüksek olan eserin Arap harfli fihristli, Latin harfli Türkçe baskısıdır.

olarak Zülâh Kültürel'in hazırladığı Galatat Sözlükleri adlı çalışmasını da kelimelerin ve terimlerin aslını öğrenmek için bakılacak eserler arasına eklemek gerekir¹¹. Türk Dil Kurumu son yıllarda pek çok kadim lügatı neşrettiği için meraklısına evinde külliyyat oluşturacak kadar malzeme vardır.

Terminoloji ve ıstılahlar için de aslında çok sayıda lügat hazırlanmıştır. Bunların bazıları az madde başlığı ihtiva eden geniş izahlı neşirlerdir. Zeki Pakalın'ın Tarih Terimleri ve Deyimleri Lügatı bu kabildendir (Pakalın, 2004). Lügatten çok ansiklopedik bilgi için de faydalıdır. İslami terimler ve ıstılahlar için Ömer Nasuhi Bilmen'in Hukuk-i İslamiye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu bu konudaki abidevi eserler arasındadır (Bilmen, 2016)¹². Madde başlıkları hacimli olmasına rağmen çoğu meselelerde medrese mezunu olacak kadar bilgi yüküldür. Bu konuda daha çok madde başlığıyla kısa açıklamalı kapsamlı bir lügat daha hazırlanmıştır. Ahmet Akgündüz tarafından hazırlanan bu eser tek cilt olarak kullanışlı bir çalışmadır (Akgündüz, 2018)¹³.

Bütün bunları öğrenmek için Osmanlıca eğitiminin yanında, tarih, kronoloji, isimler ve müesseselerin öğrenilmesi için diğer derslere devam edilmesi gerekir. Bunlar sayesinde vergi isimleri, karışık görünen metinler, karmaşık kanun maddeleri, kâtibin kargacık burgacık yazısından seçilip ayıklanabilir. Bu safhadan sonra okunmaz haldeki yazıların çoğu siyak ve sibak üzere, yani metnin gidişinden, cümlenin gelişinden okunur.

Şimdiden bu iş uzaktan bakılınca imkânsız görülebilir. Aslında hiç de öyle değildir. Tarihçiler için bütün bu süreç iyi yönetilemezse ileride telafisi gayr-ı kabil hatalar ve kazalar ortaya çıkabilir. Bilhassa kitap yazımı sırasında, mesleğinize hürmeten editörlük yüklediğinde bu bilgilerin ne kadar önemli olduğu bir kere daha anlaşılır. Üstelik tashihlerin çoğu Arap harfleri değil, Latin alfabesi üzerinden yürütölmek zorundadır. Genellikle asistanlara verilen bu tür hizmetlerin nasıl fahiş hatalarla dolu bir kitap neşri olarak karşımıza çıktığı hepimizin malumudur. Eski devrin âlimleri bu tür hataları affetmezdi (Gökay, 1980)¹⁴. Çünkü doğruyu bilen, Osmanlıca'ya vâkif âlim sayısı çok sayıdaydı.

¹¹ Kelimelerin asıl lügat manası yerine yanlış kullanımına dair tarihi örnekler için bkz. Acar, 2016: 249-260.

¹² Daha eski baskıları ancak sahaflarda nadir olarak bulunduğundan yeni baskıları kolaylıkla temin edilebilir.

¹³ Eser tek cilt olmakla birlikte 1535 sayfadır.

¹⁴ Genç Kalemler dergisinde bir makalede, "ımlası bozuk olan eserler cahil kalemlerin mahsûlüdür diye istihfaf olunur, okunmazdı" denmektedir. Mateessüf derginin Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan transkripsiyonu fahiş hatalarla doludur. Hatta Osmanlı İmlasının Tarihi başlıklı makalede bile sayısız hata vardır.

Birkaç Saatte Osmanlıca

Bazı kimselerin birkaç saatte Osmanlıca öğretim iddialarına şahit oluyoruz. Osmanlıca, bu kültüre aşına olmayanlar için maalesef birkaç saatte tamamlanacak kadar kolay unsurlardan oluşmuyor. Bu hususta kişinin bulunduğu kültür çevresi ve şahsi kültür birikimi büyük rol oynar. İmam Hatip mezunu veya Kuran kursunda tecvidli okuma gibi temel eğitim alanlar için Osmanlıca'ya intibak çok kolay olabilmektedir. Mamafih bu gibi talebeler ilk dersleri lakayt bir biçimde geçirdikleri için ilerleyen safhalarda sıfırdan başlayanlara göre şanssızdırlar. Çünkü ödevleri zamanında yapmazlar. İlerleyen haftalarda teknik terimler, terkipler ve tabirler işin içine girince tembellik devam eder. Sonunda bu tür talebelerin Osmanlıca derslerinde hep geride kaldığına şahit olunmuştur.

Yabancılar için elzem olmakla birlikte, Osmanlı Türkçesi'nin kapsamlı ve tarihi bir değerlendirmesi iki kitap bizim için önem taşıyor. Lisanımızın daha iyi kavranması için en azından entelektüel bilgi için bu eserler, öğrenmekte olduğumuz Osmanlıca'ya çok yardımcı olacaktır. Biri Ahmed Cevdet Paşa'nın Kavaid-i Osmaniye'si (Ahmed Cevdet Paşa, 1299), diğeri Tahsin Banguoğlu'nun Türkçe'nin Grameri adlı eseridir (Banguoğlu, 1976).

Osmanlıca'yı Kimler Öğrenmelidir?

Osmanlıca derslerinin liselerde seçmeli olarak verilmesi planlandığında bir mezar taşı münakaşası çıkmıştı. "Ecdadın mezar taşını bile okuyamayan nesil" ifadesi üzerine, "mezar taşı okumak için Osmanlıca mı öğreneceğiz" grubunun muhalefetiyle karşılaşıldı¹⁵. Osmanlıca öğrenilmesi sadece bu maksada matuf mudur? Peki, Osmanlıca ne için ve kimin için öğrenilmelidir? Kimin İhtiyacıdır?¹⁶

1928'deki Harf İnkılabının neden toplumda büyük bir infial yaratmadığını ele alacak olursak: İlk on-yirmi senede hemen hemen hiçbir tesirinin olmadığı söylenebilir. Okuma yazma oranı zaten son derece düşüktü. Harf inkılabı öncesi okuma yazma %10 seviyesindeydi. Köylerdeki nüfus % 80'e yakındır. Şehirlerde de okuyan kesim azdı. Okuma yazma bilmeyenler için hangi harfin kullanıldığının o kadar da önemi yoktu zaten. Tahsilli kesim, bilhassa İstanbul, İzmir ve Bursa gibi şehirlerde Fransızca bildiklerinden zaten Latin harflerine vâkıftılar. Yani Latince yazarak bir şey kaybetmiş

¹⁵ Mamafih, ulema ve devlet adamlarının her biri sanat eseri olan ve istif ile hatları hala numune teşkil eden çoğunun mezar kitabelerini okumak" da ayrı bir maharet gerektirir. Bkz. Türklü, 2016: 79-80.

¹⁶ Ayrıca bkz. Arı, 2016: 89-94.

olmuyorlardı, çünkü Osmanlıca matbu ve yazma, bütün eserleri okuma imkânları vardı. Üniversite (Darülfünun) mensupları için de durum aynıydı. İhtiyaç duydukları bütün eserlere müracaat ederek orijinal eserler çıkarabiliyorlardı. Ancak, aradan geçen 30 sene içinde, yani 1960'a gelindiğinde, Osmanlıca bilenler nadiratta kaldılar. Yani yaklaşık 50 senedir, sadece Tarihçiler ve Edebiyatçılar Osmanlıca öğreniyorlar. Diğer sosyal bilimciler ve münevverler Osmanlıca'dan adeta tardedilmişlerdir.

Sosyal Bilimlerin bütün alanlarında orijinal bir metin okuyup kullanacak araştırmacılar ve akademisyenler için son derece elzemdir. Osmanlıca bilmeyenler, ancak sıradan, başkalarından aktarma, sadeleşmiş ve aslını kaybetmiş metinler üzerinden bir değerlendirme yapabilirler. Bir örnek vermek gerekirse, ülkemizde sosyologlar, Şer'îye Sicillerini, yani kadı mahkemeleri ilamlarını hakkıyla kullanamazlar. Eskiden sadece Osmanlıca olan bu metinlerin önemli bir kısmı transkribe edilmiştir¹⁷. Mamafih, terminolojinin iyide değişmiş olması, ilahiyat bilgisi gerektirmesi, Osmanlı müesseselerini tanımayı gerektirmesi, tarihi mahkeme ilamlarını anlamayı ve toplumu kavramayı iyice zora sokmaktadır. Yukarıda zikredilen lugatlar, sosyal bilim araştırmacıları için bu eksiklikleri tamamlamak üzere el kitabı mahiyetindedir.

Türklerin yabancı dil öğreniminde hep başarısız oldukları iddia edilir. Hâlbuki bu hususta başka unsurlara da dikkat etmemiz gerekir. Türk eğitim sisteminin müfredatından geçenler, bugün **kötürüm** bir Türkçe biliyorlar. Türkçe'yi hakkıyla ve tarihi kökleriyle bilmediğimiz için yabancı dil öğrenmekte müşkülât çekiyoruz. 100 sene öncesinin Türkçesine ulaşabilmemiz halinde yabancı dil de kolaylıkla öğrenilecektir. Osmanlıca bilinmediği için şiir bilgisi de kaybolmuştur. *Vocabulary*, yani kelime hazinesi darlığından şiirdeki teşbihler, metaforlar da kaybolmaya yüz tutmuştur. Oysa sadece Arapça 1000 kök bilgisi 10.000 kelimelik bir hazine yaratacaktır. Kelime hazinesi zafiyeti nedeniyle, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Topçu, Ömer Lütfi Barkan, Sadri Maksudi Arsal vb. âlimlerin eserleri o kadar az okunur olmuştur ki, artık akademik atıflarda rastlanmaz haldedir. Sahasında mütehassıs, fakat dili eskijen onlarca edebiyatçı, hukukçu, iktisat tarihçisi, sosyolog ve tarihçinin eserleri revaç bulamaz olmuştur.

Henüz Fatih Kanunnamesini okumamış birçok Anayasa hukukçusunun olduğunu biliyoruz. Bu kadar kıt bilgiyle, ihtiyaç duyulduğunda nasıl yeni

¹⁷ İSAM tarafından İstanbul Şer'îye Sicillerinden iki partide 60 cilt, Konya B. Şehir Belediyesi Kültür AŞ tarafından Konya Sicillerinden 15 cilt neşredilmiştir. Safranbolu, Rize, Antep sicillerinin neşrine ilaveten diğer şehirlerin kayıtları üzerinde de çok sayıda tez hazırlanmıştır.

bir anayasa ya da üzerinde tadilatlar yapılabileceği şüphe götürür. Sadece inşa dili bakımından bile geleneğiyle bağını koparmış bir hukuk metni toplumdaki da kopmuş demektir. Şer'îye sicillerinin yanısıra kanunnameler, fermanlar ve fetvalar, hukuk metinleri olarak her alandaki Türk hukukçularına numune ve ilham verecek metinlerdir.

İnşa mecmuaları bir metin vücuda getirmek için eski kâtiplerin, müderrislerin ve bürokratların el kitabıydı. Bunların bir kısmı üzerinde tezler yapılmış ve çoğu da yayınlanmıştır. Mamafih, Türk Dili ve Edebiyatı ile Tarih Bölümü mensuplarının bile yeterince ilgi gösterdiği söylenemez¹⁸.

Avukat vekâletnamelerinde geçen “bey’ ü şiraya, ahz ü kabza” verilen yetkileri, bu sadece 4 kelimeyle ifade etmekten vazgeçilmesi halinde en az bir sayfa metin yazma ihtiyacı doğacaktır.

Eski kültür ve medeniyetimizden bu kadar uzak kalmanın sonucu olarak bazı komik dolandırıcılık usullerine de müşahede edilmektedir. Ucuz ve çok sayıda bulunan is mürekkebiyle kaleme alınmış, el yazısı fetvaların üzerine yeni dönemde tuğra çekilerek fermanmış gibi satılmaktadır. Kadı ilamlarının üzerine de tuğra çekildiği görülmektedir. Dini elyazmaları sayfa sayfa ayrıldıktan sonra, silinen kısmına minyatür yapılarak yüksek fiyatlara satılmaktadır. Dini mevzulardaki kitaplarda av minyatürlerine rastlandığı vakidir. Bunlar, Osmanlıca okuyanların ve metnin mahiyetini ve üzerindeki sahteciliği anlayabilecek kişi sayısının azlığından istifade etmektedirler.

Gazete, dergi ve kitaplarda -de, -da ve -ki eklerinin ayrı ve birleşik yazılışının gittikçe daha fazla karıştırıldığı görülmektedir. -de, -da ve -ki eklerinin ayrı ve birleşik yazılacağı yerleri bilmeyen, kanaatimce Türkçe bilmiyordur. Dahı anlamındaki -de -da ile ismin -de halini, ilgi zamiri olan -ki ile bağlaç olan -ki’yi ayırd edemeyen nesil giderek çoğalmaktadır. Osmanlıca bilinmemesi halinde bunları yerli yerine oturtmak hakikaten çok zordur.

¹⁸ Örnek olmak üzere bazı inşa mecmuaları şunlardır: Klasik münşeat mecmualarının Fâtiha Sultan Mehmed devrine ait en eski örneği olan, Yahyâ b. Mehmed el-Kâtib’in 1479’da kaleme aldığı *Menâhicü'l-İnşâ*, Ankara: TTK, 2014; Feridun Bey, *Münşeatü's-Selâtin*, Sarı Abdullah Efendi'nin eseri *Düstürü'l-İnşâ*, Abdurrahman Daş, *Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi'nin Tarihçiliği ve Münşeatı*, Kayseri, 2018, Oğuzhan Şahin, *Mecmua-i Münşeat*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005 bunlardan sadece bazılarıdır.

Sonuç

Hukuk, iktisat, edebiyat, sosyoloji, felsefe, İslami ilimler, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi alanlar tamamen Osmanlıca bilgisine tabidir. Bu alanlarda, atıf alacak, orijinal, rağbet görmesi beklenen tüm çalışmalar Osmanlıca bilgisine muhtaçtır. Velez ki Latin harfli metinlerden okunsun, metnin muhtevasını tahlil edebilmek için mutlaka Osmanlıca bilmelidir. Aksi takdirde sürekli ikinci el kaynakların rivayetleriyle yetinmek gerekir. Bunun yapılmaması halinde kaybımız daha da büyüyecektir. Çünkü tarih başta olma üzere, batıda bu disiplinlerde çalışanlar, ilmi terminolojiyi ve konuları elimizden almak üzeredir.

Fen bilimlerinde çalışanların “h” faktörü, laboratuvar çalışmalarına dayandığı için yüksektir. Çünkü bu alanların yurtdışında takipçileri de vardır. Mamafih, sosyal bilim araştırmacıları daha düşük bir atıf sayısıyla tasnif edilmekte ve ilmi katkısının düşük olduğu farz edilmektedir. Hâlbuki Osmanlıca bilgisiyle teçhiz edilmiş bir araştırmacının yayını da tüm dünyada unique bir vasıf taşıyacaktır. Tarihi eserler, arşivler ve kayıtların ekseriyeti Türkiye merkezli olduğundan, bunları kullanarak yapılacak yayınların atıfları da fazla olacaktır. Hepimizin malumu olduğu üzere, artık yayınların kalitesi, aldığı atıfla ölçülmektedir.

Bugünkü müfredatla yabancı teorik ve terkibi kaynak ve araştırma kullanarak yapılan yayınların taliplisi de giderek azalmaktadır. Bizdeki hazinenin farkında olarak yapılacak nitelikli yayınların ülke puanına katkısı da tabiatıyla yüksek olacaktır. Bilhassa Yüksek lisans ve doktora seminerlerinde bu kriterlerin vurgulanması halinde yeni neslin yetişmesi sağlanmalıdır.

Osmanlıca'nın öğrenilip bu alanda ilerlenmesi tabiatıyla kolay değildir. Ancak yabancı dil öğrenimi yanında Osmanlıca'ya verilecek ehemmiyet sayesinde araştırmacının dünya bilim adamları arasında hızla yükselecekleri şüphe götürmez. Aksi takdirde bu tür konulardaki araştırmalar sadece tarihçilerin inhisarında kalacaktır. İktisat, hukuk, diplomasi, tıp tarihi ile ilahiyat, sosyoloji, eğitim, siyaset bilimi alanlarındaki çalışmalar mutlaka bu alanlarda lisans eğitimini tamamlamış kişiler tarafından yürütülmelidir. Bu kişilerin ilmi katkılarının çok daha yüksek olduğu eski üstatların çalışmalarıyla ispatlanmıştır.

Kaynaklar

- Arı, B. (2016). Yeni Nesiller Neden Osmanlıca Öğrenmelidir. *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı*, 26-27 Nisan, Kırıkkale. s. 89-94.
- Acar, Ö. (2016). Osmanlı Türkçesinde Arapça Alıntı Kelimelerin Galat Kullanımı. *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı*, 26-27 Nisan, Kırıkkale, s 249-260.
- Ahmed Cevdet Paşa (1299). *Kavaid-i Osmaniye*. İstanbul.
- Akgündüz, A. (2018). *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstilahları Kamusu*, OSAV, İstanbul.
- Banguoğlu, T. (1976). *Türkçe'nin Grameri*. TDK, Ankara.
- Bilmen, Ö. N. (2016). *Hukuk-i İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 8 cilt. Ravza Yayınları: İstanbul.
- Daş, A. (2018). *Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi'nin Tarihçiliği ve Münşeati*. Kayseri.
- Demir, M. (2016). Arapça'dan Osmanlıca'ya Geçen Sözcüklerin Anlamsal Açıdan İncelenmesi. *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı*, 26-27 Nisan, Kırıkkale, s 187-194.
- Dilçin, C. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*. TDK: Ankara.
- Eliaçık, M. (2016). Osmanlıca Metinlerde Okuma Hataları ve Boyutları. *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı*, 26-27 Nisan, Kırıkkale, s 235-240.
- Ergin, M. (1997). *Osmanlıca Dersleri*. Boğaziçi Yayınları: İstanbul.
- Feridun Bey (1859). *Münşeâtü's-Selâtin*, Darü't-Tıbaatü'l-Amire, Dersaadet.
- İnalçık, H. ve Oğuz, M. (1989). *Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehemed Han, İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme*. TTK: Ankara.
- Kurt, Y. (2000). *Osmanlıca Dersleri*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Kültürel, Z. (2008). *Galatat Sözlükleri*. Simurg Yayıncılık: İstanbul.
- Levend, A.S. (1956). *Gazavatnameler*. TTK: Ankara.
- Muslihiddin Mustafa bin Şemseddin Karahisârî (2014). *Ahteri-i Kebir*. Nadir Eserler Kitaplığı: İstanbul.

B. ARI

ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences
Cilt/Volume: 10, Sayı/Number: 2, (Kasım/November 2019): 136-148 (Atf için/To cite).

Mütercim Asım Efendi (2009). *Burhan-ı Katı*. TDK: Ankara.

Pakalın, Z. (2004). *Tarih Deyimleri ve Terimleri Lügatı*, 3 cilt. MEB Yayınları: Ankara.

Sakin, O. (2015). *Osmanlı Arşiv Belgeleri Okuma Kılavuzu*. Yeditepe Yayınları: İstanbul.

Sarı Abdullah Efendi (1294). *Düstürü'l-İnşâ*. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası.

Şahin, O. (2005). Mecmua-i Münşeat, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

Şemseddin Sami (2015). *Kamûs-ı Türkî*. TDK: Ankara.

Hoca Sadeddin Efendi (1289). *Tacü't-Tevarih*. İstanbul.

TDK. (2009). *Tarama Sözlüğü*. Ankara.

Türklü, M. E. (2016). Bir Milletın Tapu Senetleri: Osmanlıca Mezar Kitabeleri (Önemi, Yapılmış Çalışmalar). *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı*, 26-27 Nisan, Kırıkkale, s 79-80.

Uçar, İ. (2016). Osmanlı Medreselerinde İslam Tarihi Eğitimi ve Okutulan Ders Kitapları Örnekleri. *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı*, 26-27 Nisan, Kırıkkale, s 635-642.

Vankulu Mehmed Efendi (2014). *Vankulu Lügatı* (haz. M. Koç ve E. Tanrıverdi). T. Yazma Eserler Kurumu: İstanbul.

Yahyâ b. Mehmed el-Kâtib (2014). *Menâhicü'l-İnşâ*. TTK: Ankara.